

Functions of Humor in Memory Narratives of the Tsunami Disaster in Thailand

หน้าที่ของอารมณ์ขันในปริจเฉทเรื่องเล่าความทรงจำ เหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย

Weena Wutthichamnon^{*}

วีณา วุฒิจำนงค์

Natthaporn Panpothong

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง

Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand

Corresponding author^{*}

e-mail: weena.wtcn@gmail.com

Received 07-03-2021

Revised 01-06-2021

Accepted 17-08-2021

Abstract

Although humor seems to be incongruous with tense or tragic situations, some previous studies demonstrate that humor occurs in other situations and performs various functions. This study aims at examining the functions of humor in memory narratives of the tsunami disaster in Thailand. The data consists of 60 records of memory narratives from the disaster victims about their experiences in the tsunami disaster which occurred on 26 December 2004 on the west coast of Southern Thailand. In total, 306 cases of humor were extracted. The findings reveal that there are four functions of humor in the memory narratives of the tsunami disaster victims, namely creating a positive attitude, coping with negative emotions, softening criticism, and expressing fear without receding to traumatic memories. The most preferred function is to create a positive attitude, allowing the victims to return to a normal life. The results also indicate that humor is a mechanism to show acceptance toward the calamity and the aftermath of the tsunami disaster.

Keywords: discourse, memory narratives, tsunami, function of humor, humor

บทคัดย่อ

แม้การมีอารมณ์ขันกับสถานการณ์ตึงเครียดหรือโศกเศร้าอาจดูไม่สัมพันธ์กัน แต่งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าในสถานการณ์ที่ไม่น่าจะมีอารมณ์ขันเกิดขึ้นกลับปรากฏการใช้อารมณ์ขัน และอารมณ์ขันนั้นมีหน้าที่ที่หลากหลาย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขันในปริจเฉทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย ข้อมูลมาจากการบันทึกเสียงการเล่าเรื่องการประสบภัยพิบัติของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 บริเวณชายฝั่งทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย จำนวน 60 เรื่อง ปรากฏการใช้อารมณ์ขันจำนวนทั้งหมด 306 ครั้ง ผลการวิจัยพบว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏในปริจเฉทดังกล่าวมี 4 หน้าที่ ได้แก่ 1. การสร้างทัศนคติเชิงบวก 2. การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ 3. การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น และ 4. การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์ หน้าที่ที่ปรากฏในความถี่สูงสุดคือการสร้างทัศนคติเชิงบวกซึ่งส่งผลให้ผู้ประสบภัยพิบัติสามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้ตามปกติ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าอารมณ์ขันเป็นกลไกที่ผู้ประสบภัยพิบัติใช้เพื่อแสดงการยอมรับเหตุการณ์และผลกระทบที่ได้รับจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิ

คำสำคัญ: ปริจเฉท เรื่องเล่าความทรงจำ สึนามิ หน้าที่ของอารมณ์ขัน อารมณ์ขัน

บทนำ

แม้อารมณ์ขันจะดูเหมือนไม่สัมพันธ์กับสถานการณ์ตึงเครียด แต่งานวิจัยเกี่ยวกับอารมณ์ขันในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้าที่มีผู้ศึกษาไว้ เช่น อารมณ์ขันในบริบททางการแพทย์ (Chapple & Ziebland, 2004; Buxman, 2008; Haydon & Riet, 2014; Demjén, 2016; Schöpf, Martin, & Keating, 2017) อารมณ์ขันในบริบทสถานการณ์ตึงเครียด (Norrick & Spitz, 2008; Matsumoto, 2009, 2011, 2015; Roth & Vivona, 2010; Nielsen, 2011; Vivona, 2014) และอารมณ์ขันในบริบทเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคม (Pasquali, 2003; Sorensen, 2008; Hassan, 2013; Moalla, 2015; Ostrower, 2014) ก็ได้แสดงให้เห็นว่าในสถานการณ์ที่ตึงเครียดและไม่น่าจะมีอารมณ์ขันเกิดขึ้นนั้นกลับปรากฏการใช้อารมณ์ขัน

หากกล่าวถึงบริบทตึงเครียด เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสูญเสียน่าจะเป็นภาวะที่ตึงเครียดที่สุด เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับความสูญเสีย สำหรับประเทศไทยแล้วเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 บริเวณชายฝั่งทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันตกนั้นเป็นภัยธรรมชาติที่ร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในรอบ 100 ปีของเอเชีย และเป็นเหตุแผ่นดินไหวที่รุนแรงที่สุดในโลก นับตั้งแต่เกิดแผ่นดินไหวในฮาวายอลาสกา เมื่อคริสต์ศักราช 1964 และเหตุการณ์นี้โดยเฉลี่ยจะเกิดขึ้นทุก ๆ 700 ปีเท่านั้น (Aparakkitanon & Pandinthong, 2005 : 11) สาเหตุหลักเนื่องมาจากประเทศไทยไม่เคยประสบภัยที่เกิดจากคลื่นสึนามิมาก่อน จึงขาดความรู้เกี่ยวกับคลื่นสึนามิ การป้องกันภัย และการหนีภัย อีกทั้งบริเวณที่เกิดคลื่นสึนามิและได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทย ประกอบกับช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์เป็นช่วงวันหยุดเทศกาลคริสต์มาสและเทศกาลขึ้นปีใหม่ ทำให้มีนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นจำนวนมาก (Saravisutra, 2012 : 33)

แม้ภัยพิบัติครั้งนี้จะก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรงทั้งด้านพื้นที่และราษฎรที่ได้รับผลกระทบ ด้านสิ่งสาธารณประโยชน์และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Fine Art Department, 2005 : 80) ตลอดจนความเสียหายรุนแรงยิ่งอีกประการหนึ่งซึ่งประเมินค่ามิได้คือผลกระทบต่อจิตใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ แต่จากการทำโครงการวิจัยนำร่อง ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิของผู้ที่เคยมีประสบการณ์ตรงในเหตุการณ์ดังกล่าวบางส่วนกลับปรากฏการใช้อารมณ์ขันแทรกอยู่ในปริจเฉทเรื่องเล่าด้วย เช่น

ตัวอย่างที่ 1 ...ตา คัวร์ตได้ก็พายายขึ้นรถ ทุกๆคนออกกันมา ไอ้อะ: ยายบอกว่า ตาเนี่ยะพายกล้อแบบ หีม:: ยก ยก ล้อ ยก ล้อ แล้วก็ขับขึ้นถนนแล้วก็ไป ตกขอบถนนอีก แล้วก็ยกรถขึ้นขอบถนนอะ ยกเหมือน ยายบอกว่ายกเหมือนรถเบาเลย (หัวเราะ)...

ตัวอย่างที่ 1 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยกล่าวถึงเหตุการณ์ที่มารดาของตนเล่าว่าบิดาของตนพานั่งซ้อนรถจักรยานยนต์เพื่อหนีคลื่นสึนามิไปอยู่บนภูเขา ระหว่างนั้นรถจักรยานยนต์ได้ตกลงไปยังขอบถนน แต่บิดาของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถยกรถจักรยานยนต์ขึ้นจากขอบถนนได้ราวกับรถจักรยานยนต์คันนั้นมีน้ำหนักเบา อารมณ์ขันดังกล่าวทำหน้าที่สร้างทัศนคติเชิงบวกให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยยอมรับได้ว่าแม้จะเคยประสบภัยพิบัติ แต่บิดามารดาของตนก็สามารถหนีเอาชีวิตรอดและดำเนินชีวิตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันได้

งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าอารมณ์ขันมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงในบริบทที่ร่าเริงสนุกสนานเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า อีกทั้งยังมีหน้าที่ที่หลากหลายอีกด้วย อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับอารมณ์ขันในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้าในสังคมวัฒนธรรมไทย เท่าที่ผู้วิจัยสำรวจพบเป็นงานด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพซึ่งศึกษาอารมณ์ขันในแวดวงพยาบาล (Wongpanarak, 2014; Puangdee, 2014) และการสร้างเสริมสุขภาพจิต (Udomlapsakul, Intanon & Suttharangsee, 2011) แต่ยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันในเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปริจเฉทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทยเพื่อมุ่งตอบคำถามวิจัยว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏในปริจเฉทดังกล่าวนี้ทำหน้าที่ใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขันในปริศนาเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขัน

ทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขันประกอบด้วยทฤษฎีหลัก 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีความเหนือกว่า (Superiority Theory) ซึ่งอธิบายเหตุปัจจัยของการเกิดอารมณ์ขันโดยเน้นปัจจัยทางสังคม ทฤษฎีความปลดปล่อย (Release Theory) ซึ่งเน้นปัจจัยทางจิตวิทยา และทฤษฎีความไม่เข้ากัน (Incongruity Theory) ซึ่งมุ่งกล่าวถึงเรื่องกระตุ้นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

Phakdeephassook (2012 : 1) สรุปเชื่อมโยงทฤษฎีหลักทั้ง 3 ทฤษฎีเข้ากับการจัดกลุ่มทฤษฎีอารมณ์ขันที่เอปต์ (Apte, 1992 : 69-70) เสนอไว้ว่าทฤษฎีความไม่เข้ากันสัมพันธ์กับกลุ่มทฤษฎีที่มีพื้นฐานเกี่ยวกับปัญญา ทฤษฎีความเหนือกว่าสัมพันธ์กับกลุ่มทฤษฎีที่มีพื้นฐานเกี่ยวกับอารมณ์ ส่วนทฤษฎีความปลดปล่อยสัมพันธ์กับกลุ่มทฤษฎีการปลดปล่อยและผ่อนคลายอารมณ์ที่รุนแรง

นอกจากนี้งานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันในปริศนาตลกหรือโศกเศร้าบางเรื่องก็ยังสามารถกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับอารมณ์ขันอื่น ๆ เพิ่มเติมได้อีกด้วย ดังนี้

1.1 แนวคิดเรื่อง BET

แนวคิดเรื่อง BET ปรากฏในงานวิจัยของบูกซ์แมน (Buxman, 2008) ที่ศึกษาอารมณ์ขันในห้องผ่าตัดและสรุปว่าประสิทธิภาพของอารมณ์ขันขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

1) “B” ย่อมาจาก “Bond” หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้อารมณ์ขันกับผู้ร่วมสนทนา ผู้ที่สนิทสนมกันมากต้องระมัดระวังการใช้อารมณ์ขันมากกว่าผู้ที่ไม่สนิทสนมกัน

2) “E” ย่อมาจาก “Environment” หมายถึงสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ที่เกิดอารมณ์ขัน ทั้งบรรยากาศ ผู้ร่วมสนทนา รวมถึงผู้ที่อยู่ร่วมในสถานการณ์ที่เกิดอารมณ์ขันนั้นด้วย

3) “T” ย่อมาจาก “Timing” หมายถึงเวลาที่เกิดอารมณ์ขัน เนื่องจากอารมณ์ขันจะเกิดขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไปนานพอที่ผู้ใช้อารมณ์ขันจะสามารถแยกตนเองออกจากความเจ็บปวดหรือความโศกเศร้านั้นได้เรียบร้อยแล้ว

1.2 แนวคิดเรื่องโครงสร้างประจำวัน (Quotidian Frames)

แนวคิดเรื่องโครงสร้างประจำวันปรากฏในงานวิจัยของมัตสึโมโตะ (Matsumoto, 2009, 2011, 2015) ที่ศึกษาพบว่าสตรีหมายเลขญี่ปุ่นสามารถเล่าเรื่องความเจ็บป่วยและความตายของสามีให้ผู้อื่นฟังได้อย่างมีอารมณ์ขันและมีเสียงหัวเราะเกิดขึ้นในหมู่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยอีกด้วย มัตสึโมโตะเรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า “Quotidian reframing” คือการทำให้เรื่องที่น่าจะโศกเศร้ากลายเป็นเรื่องธรรมดา เหมือนเป็นเหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ประกอบกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยทั้งหมดล้วนผ่านประสบการณ์ความเจ็บป่วยและความตายของสามีมาแล้วทั้งสิ้น แนวคิดดังกล่าวจึงยิ่งเสริมให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยทุกคนไม่รู้สึกรู้ว่าตนแตกต่างกับผู้อื่นในกลุ่ม

ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่อง BET และแนวคิดเรื่องโครงสร้างประจำวันที่เกี่ยวข้องกล่าวถึงข้างต้นเป็นแนวทางในการอธิบายหน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในปริศนาเรื่องเล่าเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทยต่อไป

2. งานวิจัยเกี่ยวกับหน้าที่ของอารมณ์ขันในปริศนาตลกหรือโศกเศร้า

งานวิจัยที่ศึกษาหน้าที่ของอารมณ์ขันในปริศนาตลกหรือโศกเศร้าจำแนกตามปริศนาที่ปรากฏการใช้อารมณ์ขันได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ อารมณ์ขันในปริศนาทางการแพทย์ (Chapple & Ziebland, 2004; Buxman, 2008; Haydon & Riet, 2014; Demjén, 2016; Schöpf, Martin, & Keating, 2017) อารมณ์ขันในปริศนาสถานการณ์ตลกตลก (Norrick & Spitz, 2008; Matsumoto, 2009,

2011, 2015; Roth & Vivona, 2010; Nielsen, 2011; Vivona, 2014) และอารมณ์ขันในบริบทเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคม (Pasquali, 2003; Sorensen, 2008; Hassan, 2013; Moalla, 2015; Ostrower, 2015) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าอารมณ์ขันในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้ามีหน้าที่ที่หลากหลาย สรุปได้ดังตารางที่ 1

Table 1 หน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า

หน้าที่ของอารมณ์ขัน	งานวิจัยเกี่ยวกับอารมณ์ขันในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า														
	Pasquali (2003)	Chapple & Ziebland (2004)	Buxman (2008)	Norrick & Spitz (2008)	Sorensen (2008)	Matsumoto (2009, 2011, 2015)	Roth & Vivona (2010)	Nielsen (2011)	Hassan (2013)	Haydon & Riet (2014)	Vivona (2014)	Moalla (2015)	Ostrower (2015)	Demjén (2016)	Schöpf, Martin, & Keating (2017)
แสดงความรำเริงเบิกบาน							•				•				•
กล่าวถึงเรื่องเพศหรือการขบถายในทางที่สังคมยอมรับ													•		
กล่าวถึงความเจ็บป่วยในทางที่สังคมยอมรับ														•	
แสดงความกังวล															•
แสดงความท้อแท้															•
ปิดบังความอาย	•														
บรรเทาความเจ็บปวด			•												
บรรเทาความเครียด	•						•				•				
บรรเทาความวิตกกังวล			•												
บรรเทาความกลัวในการเคลื่อนไหวทางการเมือง						•									
ปรับระดับความเครียดให้เหมาะสม	•														
ปรับอารมณ์และจิตใจให้เป็นปกติ	•												•		
จัดการกับอารมณ์ทางลบ															•
รับมือกับความกลัวสถานการณ์ที่คุกคามชีวิต														•	
แสดงการมองเห็นความตาย						•	•				•				
เป็นเรื่องธรรมดา															
แสดงการทำหายกับโรค	•														
แสดงความโกรธ/ความก้าวร้าว			•						•						
โต้ตอบความคับข้องใจที่ไม่สามารถแสดงออกได้													•		
กดดันผู้ที่กดขี่ประชาชน						•									
แสดงความมีอิสระจากการถูกกดขี่												•			
สร้างการเรียนรู้			•												
กระตุ้นให้ผู้อื่นพิจารณาตนเอง	•														
ลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์															•
ลดความขัดแย้งในการปฏิสัมพันธ์				•											•
ลดอำนาจที่ไม่เท่ากันของกลุ่มสนทนา			•					•							•
สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสนทนา					•			•	•			•			•
สร้างความเป็นกลุ่มเดียวกัน	•				•			•			•		•	•	•

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิจัยเรื่องหน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันในปริบทตึงเครียดหรือ โศกเศร้า จากตารางจะเห็นว่าหน้าที่ของอารมณ์ขันที่งานวิจัยที่มีมาก่อนได้เสนอไว้นั้นมีทั้งหน้าที่ที่แตกต่างกันและหน้าที่ที่ซ้อนทับกัน ผู้วิจัยสังเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในงานวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้น สรุปได้ดังตารางที่ 2

Table 2 หน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันในปริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า จำแนกตามปริบทที่ปรากฏการใช้อารมณ์ขัน

หน้าที่ของอารมณ์ขัน	ปริบทที่ปรากฏการใช้อารมณ์ขัน					
	ความเจ็บป่วย	การบำบัดรักษาโรค	ความสูญเสีย	สถานการณ์ตึงเครียด	ความขัดแย้ง	ความรุนแรงทางการเมือง
แสดงความร่าเริงเบิกบาน		●		●		
กล่าวถึงเรื่องต้องห้ามในทางที่สังคมยอมรับ	●			●		
แสดงอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ	●	●				
จัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ	●	●	●	●		●
แสดงการต่อต้านและการท้าทาย	●	●		●		●
สร้างการเรียนรู้		●				
กระตุ้นให้ผู้อื่นพิจารณาตนเอง	●					
ลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์และถ้อยคำที่จะสร้างความขัดแย้ง		●			●	
สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่สนทนาและสร้างความเป็นกลุ่มเดียวกัน	●	●		●		●

ตารางที่ 2 แสดงหน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันในปริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า จำแนกตามปริบทที่ปรากฏการใช้อารมณ์ขัน จากตารางจะเห็นว่าในปริบททางการแพทย์ สถานการณ์ตึงเครียด รวมถึงเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคมซึ่งดูไม่น่าจะมีอารมณ์ขันกลับปรากฏการใช้อารมณ์ขัน นอกจากนี้อารมณ์ขันเหล่านั้นยังมีหน้าที่ที่หลากหลาย หน้าที่การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบปรากฏในปริบทที่หลากหลายมากที่สุด ได้แก่ ปริบทความเจ็บป่วย การบำบัดรักษาโรค ความสูญเสีย สถานการณ์ตึงเครียด และความรุนแรงทางการเมือง

กล่าวโดยสรุป การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าประเด็นเรื่องอารมณ์ขันในปริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า เป็นประเด็นที่มีนักวิจัยบางส่วนสนใจศึกษา อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ขันในปริบทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่ทบทวนนี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขันในปริบทดังกล่าวต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยประกอบด้วยผู้มีประสบการณ์ตรงในเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย จำนวน 60 คน ทุกคนเป็นผู้พูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ ไม่จำกัดเพศ อายุ สถานภาพ ภูมิภาคถิ่นที่อยู่ การศึกษา และอาชีพ รวมถึงพื้นที่ที่อยู่ขณะเกิดเหตุการณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขันและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของอารมณ์ขันในบริบทตึงเครียดหรือโศกเศร้า

2. เก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเสียงการเล่าเรื่องการประสบเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิของผู้ที่มีประสบการณ์ตรง ผู้วิจัยเริ่มต้นเก็บข้อมูลจากผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านน้ำเค็ม ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และหมู่บ้านบางเนียง ตำบลคึกคัก อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา พื้นที่ละ 1 คน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติมากที่สุด จากนั้นจึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบลูกโซ่ (snowball sampling technique) คือการให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแนะนำผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยคนต่อไป และใช้วิธีการดังกล่าวเก็บข้อมูลจนได้ข้อมูลครบตามที่กำหนด

3. ถ่ายถอดเสียงข้อมูลเป็นตัวอักษรภาษาไทยและใส่สัญลักษณ์พิเศษแสดงลักษณะทางเสียงและสัญลักษณ์อื่น ๆ¹

4. คัดเลือกข้อมูลที่ปรากฏการใช้อารมณ์ขัน ผู้วิจัยพิจารณาจากเกณฑ์ 2 ประการ ได้แก่

4.1 การหัวเราะแทรกระหว่างการเล่าเรื่องและการหัวเราะพร้อมกับการกล่าวถ้อยคำขณะเล่าเรื่อง (Pasero, 1998; Norrick & Spitz, 2008; Matsumoto, 2009, 2011, 2015; Roth & Vivona, 2010; Hassan, 2013; Vivona, 2014; Moalla, 2015; Ostrower, 2015; Demjén, 2016)

4.2 เนื้อความของเรื่องเล่าส่วนที่ปรากฏความไม่เข้ากันของเนื้อความ ตามทฤษฎีความไม่เข้ากัน

5. วิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขัน ผู้วิจัยใช้ผลการวิจัยของงานวิจัยที่มีผู้ศึกษามาก่อนเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลและพิจารณาหน้าที่ของอารมณ์ขันจากเกณฑ์ 3 ประการ ได้แก่

5.1 อวัจนภาษา

ผู้วิจัยอยู่ร่วมในสถานการณ์การเล่าเรื่องของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยทุกสถานการณ์ และได้จดบันทึกอวัจนภาษาที่ปรากฏระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงใช้อวัจนภาษา เช่น การหัวเราะ การใช้สายตา การแสดงกิริยาต่าง ๆ ที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแสดงออกขณะที่กำลังเล่าเรื่องมาประกอบการพิจารณาหน้าที่ของอารมณ์ขัน

5.2 บริบทของปริศนาการเล่าเรื่องทั้งหมด

ผู้วิจัยวิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขันโดยพิจารณาจากถ้อยคำที่อยู่ใกล้เคียงกับเรื่องเล่าส่วนที่ปรากฏอารมณ์ขัน ตลอดจนเนื้อความของปริศนาการเล่าเรื่องทั้งหมดในภาพรวมว่าผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยกล่าวถึงประเด็นใดบ้างและอารมณ์ขันนั้นทำหน้าที่ใด

5.3 ภูมิหลังของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ภูมิหลังของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยว่าผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิอย่างไร ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างไร และมีความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติต่อเรื่องที่เล่าอย่างไร เพื่อประกอบการพิจารณาหน้าที่ของอารมณ์ขัน

6. เรียบเรียงผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผลการวิจัย

¹ สัญลักษณ์พิเศษที่ใช้ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยปรับจากสัญลักษณ์พิเศษที่ใช้ในงานวิจัยเรื่อง “กลไกการเปลี่ยนประเด็นในการสนทนาภาษาไทย” (นิตยาภรณ์ ธนสิทธิสุรโชติ, 2545) สัญลักษณ์พิเศษที่ปรากฏในบทความนี้มีดังนี้

1. สัญลักษณ์พิเศษแสดงลักษณะทางเสียง

- 1) ทวิภาคคู่หลังคำ (::) แสดงพยางค์ที่ลากเสียงยาวกว่าปกติ
- 2) ข้อความที่พิมพ์ด้วยตัวหนา (ข้อความ) แสดงการเน้นเสียงที่พยางค์นั้น ๆ

2. สัญลักษณ์อื่น ๆ

- 1) อัญประกาศคู่ (“ ”) แสดงการกล่าวอ้างอิงถ้อยคำโดยตรงของผู้ที่ถูกกล่าวถึงในเรื่องเล่า
- 2) อัญประกาศเดี่ยว (‘ ’) แสดงการกล่าวอ้างอิงความคิดของผู้ที่ถูกกล่าวถึงในเรื่องเล่า
- 3) สัญลักษณ์เส้นคลื่น (~~~~) แสดงการหัวเราะพร้อมกับการกล่าวถ้อยคำ
- 4) นขลิขิต (( )) แสดงข้อมูลเสริมที่แสดงอวัจนภาษาของผู้พูดและเหตุการณ์แวดล้อมอื่น ๆ
- 5) จุดไข่ปลา (...) แสดงการละข้อความก่อนหน้าหรือข้อความที่ตามหลังข้อความที่ยกมาอ้างอิงถึง
- 6) ประศนี 3 เครื่องหมายในนขลิขิต ((???) แสดงถ้อยคำที่ไต่ถามไม่ชัดเจนและไม่สามารถถ่ายทอดเสียงเป็นตัวอักษรได้

ผลการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้มาจากเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทยของผู้มีประสบการณ์ตรงในเหตุการณ์ดังกล่าวจำนวน 60 คน รวมเรื่องเล่าจำนวนทั้งหมด 60 เรื่อง รวมความยาว 15 ชั่วโมง 14 นาที 10 วินาที ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏการใช้อารมณ์ขันในเรื่องเล่าจำนวน 45 เรื่อง รวมการใช้อารมณ์ขันจำนวนทั้งสิ้น 306 ครั้ง

ในบทความนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยเรื่องหน้าที่ของอารมณ์ขันในปริศนาเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย แต่เนื่องจากหน้าที่ของอารมณ์ขันกับประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันนั้นสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันก่อน เพื่อให้เห็นภาพรวมว่าผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมีอารมณ์ขันเมื่อเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเด็นใด

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้สรุปได้ว่าประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันสามารถจำแนกได้เป็น 12 ประเด็น สรุปได้ดังตารางที่ 3

Table 3 ประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในปริศนาเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิ

ประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน	ความถี่ (ครั้ง)	ร้อยละ (ของข้อมูลทั้งหมด)
1. การกระทำของตนเอง	43	14.05
2. หายนะของตนเอง	42	13.73
3. ความโชคร้ายที่ไม่จบสิ้น	32	10.46
4. ผลกระทบจากภัยพิบัติ	31	10.13
5. การกระทำของผู้อื่น	29	9.48
6. ความกลัวของตนเอง	28	9.15
7. หายนะของผู้อื่น	24	7.84
8. การมองเห็นความโชคร้ายในความโชคร้าย	22	7.19
9. ความเขลาของตนเอง	17	5.56
10. ความเหลือเชื่อ	16	5.23
11. ความกลัวของผู้อื่น	15	4.90
12. ความเขลาของผู้อื่น	7	2.29
รวมประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน	306	100.00

ตารางที่ 3 แสดงประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ความถี่ในการปรากฏ และร้อยละของความถี่ที่ปรากฏเทียบกับจำนวนข้อมูลทั้งหมด จากตารางจะเห็นว่าประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันมี 12 ประเด็น ประเด็นที่ปรากฏในความถี่สูงคือการกระทำของตนเองและหายนะของตนเอง ส่วนประเด็นที่ปรากฏในความถี่ต่ำคือความเขลาของผู้อื่น แสดงให้เห็นว่าผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมักจะมีอารมณ์ขันกับการแสดงพฤติกรรมที่ผิดไปจากพฤติกรรมปกติของตน รวมถึงมีอารมณ์ขันกับหายนะที่เกิดแก่ตน แต่อาจไม่นิยมมีอารมณ์ขันกับความบกพร่องของผู้อื่น

หากพิจารณาประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันข้างต้นจะเห็นว่าประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันทั้ง 12 ประเด็นมีจุดร่วมกันคือ “ความคาดไม่ถึง” กล่าวคือ อารมณ์ขันที่ปรากฏในข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ล้วนเกิดจากการที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยคาดไม่ถึงว่าเหตุการณ์ที่ดูไม่น่าจะเป็นไปได้นั้นจะเกิดขึ้นจริง เช่น คาดไม่ถึงว่าตนเองและบุคคลที่ตนกล่าวถึงในเรื่องเล่าจะประสบภัยพิบัติ คาดไม่ถึงว่าตนเองและบุคคลที่ตนกล่าวถึงจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ปกติไม่เคยกระทำ คาดไม่ถึงว่าตนจะสามารถมีชีวิตรอดจากภัยพิบัติได้ กล่าวได้ว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏในข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้เกิดจากการที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมองเห็นความไม่เข้ากันระหว่างเหตุการณ์ที่ตนคาดไม่ถึงว่าจะเกิดขึ้นกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงจึงทำให้เกิดอารมณ์ขัน

จากนั้นผู้วิจัยจึงวิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขัน ผลการวิจัยพบว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏในข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีหน้าที่ 4 หน้าที่ สรุปได้ดังตารางที่ 4

Table 4 หน้าที่ของอารมณ์ขันที่ปรากฏในปริศนาเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย

หน้าที่ของอารมณ์ขัน	ความถี่ (ครั้ง)	ร้อยละ (ของข้อมูลทั้งหมด)
1. การสร้างทัศนคติเชิงบวก	164	53.59
2. การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ	63	20.59
3. การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น	51	16.67
4. การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์	28	9.15
รวมหน้าที่ของอารมณ์ขัน	306	100.00

ตารางที่ 4 แสดงหน้าที่ของอารมณ์ขัน ความถี่ในการปรากฏ และร้อยละของความถี่ที่ปรากฏเทียบกับจำนวนข้อมูลทั้งหมด จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏหน้าที่ของอารมณ์ขันจำนวน 4 หน้าที่ หน้าที่ที่ปรากฏในความถี่สูงคือหน้าที่การสร้างทัศนคติเชิงบวก ส่วนหน้าที่ที่ปรากฏในความถี่ต่ำคือหน้าที่การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์ หน้าที่ของอารมณ์ขันแต่ละหน้าที่มีรายละเอียดดังนี้

1. การสร้างทัศนคติเชิงบวก

หน้าที่การสร้างทัศนคติเชิงบวกหมายถึงการใช้อารมณ์ขันเพื่อแสดงการมองเห็นแง่ดีของการประสบภัยพิบัติ แม้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยและผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิคนอื่น ๆ จะเคยประสบภาวะวิกฤตแห่งความเป็นความตายของชีวิต และอาจได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวบ้าง แต่ก็สามารถมีชีวิตรอดและดำเนินชีวิตต่อมาจนถึงปัจจุบันได้ ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏอารมณ์ขันที่ทำหน้าที่สร้างทัศนคติเชิงบวกจำนวน 164 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 53.59 ของข้อมูลทั้งหมด เช่น

ตัวอย่างที่ 2 ...มันก็มีวันก่อนนั้นมา เค้:: เค้มาเที่ยวแล้วก็ข้ามไปเกาะคอเขา ก็มาเจอ:: แล้วก็ คอยเรือคอยอะไรเหี้ย เค้ ก็ถามว่า “เออ เป็นยังไงมั้ง เจอ:: ถูกสึนามิระเบิดล่า” ผมก็บอก “ถูก เหี้ยะผมก็ถูก อยู่ในเหตุการณ์ตลอด” ตีอะรอดชีวิต (หัวเราะ) เค้เรียกป้าทิวารี (หัวเราะ) ยังมี เค้เรียกยังมี เออ::ชดใช้กรรมยังไม่หมด (หัวเราะ)...

ตัวอย่างที่ 2 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใช้อารมณ์ขันในการแสดงความคิดเห็นว่าการรอดชีวิตจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิของตนนั้นเป็นปาฏิหาริย์ รวมถึงการแสดงความเชื่อว่าตนยังคงมีกรรม จึงยังต้องมีชีวิตรอดต่อไปเพื่อชดใช้กรรม การหัวเราะแทรกกระหว่างการเล่าเรื่องแสดงถึงการที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมองเห็นแง่ดีของการประสบภัยพิบัติ อารมณ์ขันดังกล่าวจึงทำหน้าที่สร้างทัศนคติเชิงบวก

2. การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ

หน้าที่การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบหมายถึงการใช้อารมณ์ขันเพื่อบรรเทาความเครียด ความโศกเศร้า ความหวาดผวา อันเกิดจากการประสบเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิ เนื่องจากการใช้อารมณ์ขันแสดงให้เห็นว่าผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถยอมรับได้แล้วว่าเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิได้เกิดขึ้นแล้ว อีกทั้งยังก่อให้เกิดผลกระทบร้ายแรงต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลจำนวนมาก รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดังนั้น แม้นั้นจะโศกเศร้า หดหู่ใจ หรือสงสารตนเองและผู้ประสบภัยพิบัติคนอื่น ๆ ตนก็ไม่สามารถแก้ไขอดีตได้ การสามารถยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้จึงทำให้อารมณ์และความรู้สึกด้านลบต่าง ๆ นั้นผ่อนคลายลง ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏอารมณ์ขันที่ทำหน้าที่จัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบจำนวน 63 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 20.59 ของข้อมูลทั้งหมด เช่น

ตัวอย่างที่ 3 ...จนกระทั่ง มารู้ทีหลังว่าเออมีเสียชีวิตเยอะ แฟนผมก็หายสาบสูญ (หัวเราะ) ญาติญาติก็หลายคน เจอศพมั้งไม่เจอศพมั้ง ร่วมยี่สิบอะ (ไอ) เพราะตรงนั้นมันเป็นทีที่ท่วมแรงที่สุด คลื่นแรงที่สุดอยู่ตรงเหี้ยะ นั้นเหตุการณ์วัน วันเกิดสึนามิ...

ตัวอย่างที่ 3 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใช้อารมณ์ขันในการกล่าวถึงการสูญเสียภรรยาซึ่งเสียชีวิตในเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิและยังหาศพไม่พบจนถึงปัจจุบัน การหัวเราะขณะเล่าเรื่องแสดงถึงการที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถยอมรับความสูญเสียครั้งนี้ได้และคลายความโศกเศร้าลงแล้ว อารมณ์ขันดังกล่าวจึงทำหน้าที่จัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ

3. การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น

หน้าที่การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นหมายถึงการใช้อารมณ์ขันเพื่อทำให้การวิพากษ์วิจารณ์การกระทำและความรู้สึกของผู้อื่นนั้นเหมือนเป็นการพูดเล่น ไม่จริงจัง และทำให้การวิพากษ์วิจารณ์นั้นดูไม่รุนแรงมากจนเกินไป ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏอารมณ์ขันที่ทำหน้าที่ลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นจำนวน 51 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 16.67 ของข้อมูลทั้งหมด เช่น

ตัวอย่างที่ 4 ...ตอนที่เดินไปแบบสะบักสะบอมมากเลยนะ ก็จะมีผู้ชายคนหนึ่งเดินเก็บของหมด ปลายคลื่น ที่พี่เห็นมัน รู้จักอะไรนะ น้ำยาล้างห้องน้ำ ซันไลต์ เป็นแกลลอนนะ แบทขึ้น คือเดินหาของแล้วก็เที่ยวแบก เอาไปเก็บ อารมณ์นั้นเหมือนอยากสืบแม่งให้ได้ ไม่รู้หรือข้างในเค้าตายกันเป็นเบือ มันยังมีอารมณ์มาเก็บของ คนที่ไม่โดนเค้าก็ไม่รู้สึกอะไรไป...

ตัวอย่างที่ 4 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใช้อารมณ์ขันในการกล่าวตำหนิผู้ที่ไม่ได้ประสบเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิ แต่หลังจากที่ภัยพิบัติสิ้นสุดลงก็เดินเก็บสิ่งของที่ไม่สามารถระบุเจ้าของได้มาเป็นของตนเอง การหัวเราะพร้อมกับการกล่าวถ้อยคำตำหนิทำให้น้ำเสียงของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยดูเหมือนไม่ค่อยจริงจัง จึงทำให้การตำหนินั้นดูไม่รุนแรงมากจนเกินไป อารมณ์ขันดังกล่าวจึงทำหน้าที่ลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น

4. การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์

หน้าที่การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์หมายถึงการใช้อารมณ์ขันเพื่อทำให้การกล่าวถึงความหวาดกลัวที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมีต่อเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามินั้นดูเหมือนเป็นเรื่องตลก ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจึงสามารถแสดงความกลัวของตนได้เสมือนเป็นเรื่องที่เล่นที่จริง ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏอารมณ์ขันที่ทำหน้าที่แสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์จำนวน 28 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 9.15 ของข้อมูลทั้งหมด เช่น

ตัวอย่างที่ 5 ...ทีนี้ก็ เก็บเอกสาร พี่จะเป็นคนชอบเก็บเอกสาร พี่จะเอาไปไว้บ้าน เอกสารที่ไม่ใช่แล้วเอาไปไว้บ้าน ทีนี้โอเด็กคนนี้นั้นตายไปแล้ว พี่ก็เอามาถึง อ่าน พอพี่เจอเด็กคนนี้บ๊ีบพี่ว่า 'โอ้::เด็กคนเหี้ยะ มันเขียนวันแม่ได้ที่หนึ่งด้วย' อิม:: พี่(???)เขียนไปอะเด็กพี่ได้ที่หนึ่ง พี่ก็เอา พี่ก็เอาใส่ถุง 'อู๋ ู๋ไม่เอาแล้ววะ อู๋ปาทานเด็ก (หัวเราะ) ไม่ไว้บ้านแล้ว เออวะ'...

ตัวอย่างที่ 5 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยประกอบอาชีพรับราชการครูและเคยสนับสนุนให้นักเรียนคนหนึ่งเข้าร่วมการประกวดเขียนเรียงความเนื่องในวันแม่แห่งชาติ ต่อมานักเรียนคนดังกล่าวเสียชีวิตในเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใช้อารมณ์ขันในการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตนได้พบเรียงความของนักเรียนที่เสียชีวิตแล้วตนเกิดความรู้สึกกลัว การหัวเราะขณะเล่าเรื่องทำให้อารมณ์ขันนั้นดูเหมือนเป็นเรื่องเล่นที่ดูไม่จริงจัง อารมณ์ขันดังกล่าวจึงทำหน้าที่แสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์

ผลการวิจัยเรื่องหน้าที่ของอารมณ์ขันที่กล่าวถึงข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏในบริบทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทยนั้นมีหน้าที่ที่หลากหลาย หากพิจารณาหน้าที่ของอารมณ์ขันร่วมกับผลการวิจัยเรื่องประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันจะเห็นว่าหน้าที่ของอารมณ์ขันแต่ละหน้าที่สัมพันธ์กับประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน สรุปได้ดังตารางที่ 5

Table 5 ความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ของอารมณ์ขันกับประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

หน้าที่ของอารมณ์ขัน	ประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน
1. การสร้างทัศนคติเชิงบวก	1. การกระทำของตนเอง 2. หายนะของตนเอง 3. หายนะของผู้อื่น 4. การมองเห็นความโศกเศร้าในความโศคร้าย 5. ความเขลาของตนเอง 6. ความเหลือเชื่อ
2. การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ	1. ความโศคร้ายที่ไม่จบสิ้น 2. ผลกระทบจากภัยพิบัติ
3. การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น	1. การกระทำของผู้อื่น 2. ความกลัวของผู้อื่น 3. ความเขลาของผู้อื่น
4. การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์	ความกลัวของตนเอง

ตารางที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ของอารมณ์ขันกับประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน จากตารางจะเห็นว่ากรณีที่เกิดอารมณ์ขันเกิดจากประเด็นเรื่องการทำของตนเอง หายนะของตนเอง หายนะของผู้อื่น การมองเห็นความโศกเศร้าในความโศคร้าย ความเขลาของตนเอง และความเหลือเชื่อ อารมณ์ขันนั้นจะทำหน้าที่สร้างทัศนคติเชิงบวกให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถมองภัยพิบัติที่ตนประสบในแง่บวกได้ ในขณะที่อารมณ์ขันที่เกิดจากการกล่าวถึงเรื่องความโศคร้ายที่ไม่จบสิ้นและเรื่องผลกระทบจากภัยพิบัติจะทำหน้าที่จัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย หากเป็นอารมณ์ขันที่เกิดจากประเด็นเกี่ยวกับการกระทำของผู้อื่น ความกลัวของผู้อื่น และความเขลาของผู้อื่น อารมณ์ขันนั้นจะทำหน้าที่ลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นไม่ให้รุนแรงมากเกินไป ส่วนอารมณ์ขันที่เกิดจากการกล่าวถึงความกลัวของตนเองจะมีหน้าที่ให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถแสดงความกลัวของตนออกมาได้โดยไม่เสียภาพลักษณ์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของอารมณ์ขันในบริบทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทยของผู้มีประสบการณ์ตรงในเหตุการณ์ดังกล่าว ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏการใช้อารมณ์ขันจำนวน 306 ครั้ง ผลการวิจัยพบหน้าที่ของอารมณ์ขันจำนวน 4 หน้าที่ เรียงตามลำดับความถี่ในการปรากฏจากมากไปน้อยได้ดังนี้

1. การสร้างทัศนคติเชิงบวก
2. การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบ
3. การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น
4. การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์

หน้าที่การสร้างทัศนคติเชิงบวกปรากฏในความถี่สูงสุดถึงร้อยละ 53.59 ของข้อมูลทั้งหมดที่ใช้ในงานวิจัยนี้ และไม่ปรากฏในผลการวิจัยของงานวิจัยที่มีมาก่อน อาจเนื่องมาจากประเภทของข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นบริบทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิของผู้รอดชีวิตจากภัยพิบัติ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยส่วนใหญ่เห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นภัยพิบัติครั้งยิ่งใหญ่ที่ทำให้เกิดผลกระทบทางลบทั้งต่อตนเองและผู้ประสบภัยพิบัติคนอื่น ๆ หากไม่สามารถยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ได้ก็อาจส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ รวมถึงวิถีชีวิตของตนเองด้วย ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจึงพยายามมีทัศนคติเชิงบวกต่อภัยพิบัติที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างเป็นปกติ

หน้าที่การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์ปรากฏในความถี่ต่ำสุด คือคิดเป็นร้อยละ 9.15 ของข้อมูลทั้งหมดที่ใช้ในงานวิจัยนี้ แม้ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้กว่าครึ่งหนึ่งจะปรากฏการกล่าวถึงประเด็นเรื่องความน่ากลัวของเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย

สื่อนามิ แต่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยบางส่วนก็เล่าถึงความกลัวของตนเองโดยตรง จึงไม่ปรากฏการใช้อารมณ์ขันขณะเล่าเรื่อง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นภัยธรรมชาติที่รุนแรงและน่ากลัว ประกอบกับผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติส่วนใหญ่ขาดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับคลื่นสื่อนามิ จึงไม่สามารถอพยพออกจากพื้นที่ได้ทันเวลา ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงเป็นเรื่องปกติหากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะหวาดกลัวภัยพิบัติที่เกิดขึ้น

หน้าที่การแสดงความกลัวโดยไม่เสียภาพลักษณ์ปรากฏในงานวิจัยนี้ แต่ไม่ปรากฏในงานวิจัยที่มีมาก่อน อาจเนื่องมาจากวิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นการขอให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเล่าเรื่องความทรงจำเกี่ยวกับการประสบเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสื่อนามิให้ผู้วิจัยฟัง ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยส่วนใหญ่ไม่ได้อธิบายคืบคลานกับผู้วิจัยมาก่อน อีกทั้งผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยบางส่วนค่อนข้างเป็นที่รู้จักของคนในสังคม เช่น เป็นผู้บริหารในองค์กร เป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้ประกอบกรวิชาชีพจักษุชุมชน จึงอาจต้องการรักษาภาพลักษณ์ของตนเองขณะเล่าเรื่องด้วย

หน้าที่การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบที่ปรากฏในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ กล่าวคือ ในปริบทการบำบัดรักษาโรค (Chapple & Ziebland, 2004) อารมณ์ขันทำหน้าที่ช่วยบรรเทาความเครียดของผู้ป่วยในปริบทสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตาย ได้แก่ การสูญเสียบุคคลใกล้ชิด (Matsumoto, 2009, 2011, 2015) และการทำงานในหน่วยพิศุจน์หลักฐาน (Roth & Vivona 2010; Vivona, 2014) อารมณ์ขันทำหน้าที่ทั้งช่วยบรรเทาความเครียดและเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สามารถมองเห็นความตายเป็นเรื่องธรรมดาได้ ส่วนในปริบทเหตุการณ์การก่อการร้าย (Pasquali, 2003) และเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Ostrower, 2015) อารมณ์ขันทำหน้าที่ช่วยปรับอารมณ์และจิตใจของผู้ที่ประสบภาวะวิกฤตด้านสุขภาพจิตให้กลับเป็นปกติ

หน้าที่การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นสอดคล้องกับผลการวิจัยของงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์ขันที่บุคลากรทางการแพทย์ใช้ในการให้คำปรึกษาผู้ป่วย (Schöpf, Martin & Keating, 2017) ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาใช้อารมณ์ขันในการกล่าวถ้อยคำที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตนเองกับผู้อื่น ทั้งในกรณีที่เป็นการปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า เช่น ในปริบทการบำบัดรักษาโรคที่กล่าวถึงข้างต้น ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่ไม่ได้อยู่ร่วมในการสนทนานั้น เช่น ในกรณีของข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้

หน้าที่การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบและหน้าที่การลดน้ำหนักการวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นปรากฏทั้งในผลการวิจัยของงานวิจัยนี้และงานวิจัยอื่น ๆ ที่ศึกษาอารมณ์ขันในปริบททางการแพทย์ (Pasquali, 2003; Chapple & Ziebland, 2004; Buxman, 2008; Demjén, 2016; Schöpf, Martin, & Keating, 2017) ปริบทสถานการณ์ดังที่เครียด (Norrick & Spitz, 2008; Matsumoto, 2009, 2011, 2015; Roth & Vivona, 2010; Nielsen, 2011; Vivona, 2013, 2014) และปริบทเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคม (Sorensen, 2008; Ostrower, 2015) กล่าวได้ว่าผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะสากลของอารมณ์ขันในปริบทดังที่เครียดหรือโศกเศร้า ดังนั้น อารมณ์ขันที่ปรากฏในปริบทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสื่อนามิจึงเป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่สนับสนุนว่าในสังคมวัฒนธรรมไทย หากเป็นประเด็นเกี่ยวกับปริบทดังที่เครียดหรือโศกเศร้า ผู้ใช้ภาษาไทยก็ใช้อารมณ์ขันเป็นเครื่องมือจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบของตน รวมถึงใช้ในการแสดงพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตนเองกับผู้อื่นอีกด้วย

ด้านแนวคิดทฤษฎี หน้าที่การจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกด้านลบสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องโครงสร้างประจำวันของมัตสึโมโตะ (Matsumoto, 2009, 2011, 2015) ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยมองการประสบภัยพิบัติให้เหมือนเป็นเหตุการณ์ปกติ เหตุการณ์หนึ่งซึ่งอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ รวมถึงมองการได้รับผลกระทบด้านลบจากเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น ความสูญเสีย ความลำบาก ความสิ้นหวัง ให้เป็นเรื่องธรรมดา เนื่องจากตนได้เคยผ่านการประสบภัยพิบัติมาแล้ว ด้วยเหตุนี้การประสบเหตุการณ์ที่ไม่ดีต่อเนื่องกันหลาย ๆ เหตุการณ์จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ตนสามารถยอมรับได้ การใช้อารมณ์ขันจึงช่วยเยียวยา และบรรเทาความเครียดและความโศกเศร้าของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยได้

แนวคิดเรื่องโครงสร้างประจำวันมีส่วนคล้ายกับแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยอนิจจัง (ความเป็นของไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) และ อนัตตตา (ความเป็นของไม่ใช่ตน) ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏอยู่ตามธรรมดาที่แน่นอน เป็นไปตามกฎธรรมชาติ (Brahmagunabhorn, Phra (P. A. Payutto), 2016 : 89) เมื่อผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถมองว่าชีวิตของตนเองและบุคคลรอบข้างล้วนไม่เที่ยงได้ ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในชีวิตอันเกิดจากการประสบภัยพิบัติจึงนับเป็น

เรื่องธรรมดาที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ดังนั้น ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจึงสามารถยอมรับเหตุการณ์และผลกระทบที่ตนได้รับได้ ทั้งยังสามารถมองประสบการณ์การประสบภัยพิบัตินี้ได้อย่างมีอารมณ์ขันได้อีกด้วย

นอกจากนี้ ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้ยังปรากฏการใช้อารมณ์ขันส่วนหนึ่งที่ไม่ได้สัมพันธ์กับประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน แต่เป็นการใช้อารมณ์ขันเพื่อแก้ความขัดแย้งในช่วงท้ายสุดของปริศนาเพื่อไม่ให้การเล่าเรื่องยุติลงอย่างห้วนจนเกินไป ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใช้การหัวเราะเพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าของตนได้ดำเนินมาถึงช่วงสุดท้าย และตนไม่มีประเด็นที่ประสงค์จะเล่าถึงเพิ่มเติมอีกแล้ว เช่น “...นั่นนะที่จำได้เนี่ยะแค่เนี่ยะ (หัวเราะ)” และ “...ค่ะ จบแล้ว (หัวเราะ)”

อนึ่ง อารมณ์ขันที่ปรากฏในข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นอารมณ์ขันที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิได้ล่วงเลยไปแล้วเป็นเวลากว่า 15 ปี ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเล่าเรื่องเหตุการณ์ในอดีตของตนเองผ่านมุมมองของปัจจุบัน ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสามารถแยกตนเองออกจากความสูญเสีย ความเสียหาย ตลอดจนผลกระทบด้านลบต่าง ๆ ที่ตนได้รับจากการประสบภัยพิบัติได้เรียบร้อยแล้ว จึงปรากฏการใช้อารมณ์ขันในปริศนาเรื่องเล่าความทรงจำดังกล่าว สอดคล้องกับเรื่อง “T-Timing” ในแนวคิดเรื่อง BET ในงานวิจัยของบุคซ์แมน (Buxman, 2008) ซึ่งมองว่าเวลาที่เกิดอารมณ์ขันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อารมณ์ขันนั้นมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยเรื่องหน้าที่ของอารมณ์ขันทั้ง 4 หน้าที่ที่กล่าวถึงข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าอารมณ์ขันเป็นกลไกที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใช้เพื่อแสดงว่าตนสามารถยอมรับการประสบภัยพิบัติและสามารถยอมรับผลกระทบที่ได้รับจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิได้เรียบร้อยแล้ว

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของผู้เขียนบทความชื่อแรก เรื่อง “เรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย: การศึกษาปริศนาเรื่องเล่าและอารมณ์ขัน” ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการ “สู่ความเป็นเลิศด้านภาษาและวรรณคดีไทย” ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

References

- Apte, M. L. (1992). Humor. In Bauman, R. (Ed.), *Folklore, cultural performances, and popular entertainment*, pp. 67-75. New York: Oxford University Press.
- Aparakkitanon, S. & Pandinthong, A., (Eds). (2005). *Nangfa sue na mi. [Tsunami angels]*. 3rd ed. Bangkok: Workpoint Publishing. (In Thai)
- Brahmagunabhorn, Phra (P. A. Payutto). (2016). *Photchananukrom phut sat chabap pramuan thum. [Dictionary of Buddhism]*. 34th ed. Bangkok: The Foundation of Peace Education: Venerable Prayudh Payutto. (In Thai)
- Buxman, K. (2008). Humor in the OR: A Stitch in time?. *Association of periOperative Registered Nurses Journal*, 88(1), 67-77.
- Chapple, A., & Ziebland, S. (2004). The Role of humor for men with testicular cancer. *Qualitative Health Research*, 14(8), 1123-1139.
- Demjén, Z. (2016). Laughing at cancer: humour, empowerment, solidarity and coping online. *Journal of Pragmatics*, 101, 18-30.
- Fine Art Department. National Archives of Thailand. (2005). *Hetkan thorani phibat chak khluen sue na mi 26 Thanwakhom 2547. [The tsunami disaster on 26th December 2004]*. Bangkok: Fine Art Department. (In Thai)

- Hassan, B. E. A. (2013). The Pragmatics of humor: January 25th revolution and occupy Wall Street. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(2), 551-562.
- Haydon, G., & Riet, P. V. D. (2014). A Narrative inquiry: how do nurses respond to patients' use of humour?. *Contemporary Nurse*, 46(2), 197-205.
- Matsumoto, Y. (2009). Dealing with life changes: humour in painful self-disclosures by elderly Japanese women. *Ageing and Society*, 29, 929-952.
- Matsumoto, Y. (2011). Painful to playful: quotidian frames in the conversational discourse of older Japanese women. *Language in Society*, 40, 591-616.
- Matsumoto, Y. (2015). The Power of the ordinary: quotidian framing as a narrative strategy. *Journal of Pragmatics*, 86, 100-105.
- Moalla, A. (2015). Incongruity in the generation and perception of humor on facebook in the aftermath of the Tunisian revolution. *Journal of Pragmatics*, 75, 44-52.
- Nielsen, M. M. (2011). On Humour in prison. *European Journal of Criminology*, 8(6), 500-514.
- Norrick, N. R., & Spitz, A. (2008). Humor as a resource for mitigating conflict in interaction. *Journal of Pragmatics*, 40, 1661-1686.
- Ostrower, C. (2015). Humor as a defense mechanism during the holocaust. *Interpretation: A Journal of Bible and Theology*, 69(2), 183-195.
- Pasero, C. L. (1998). Pain control: is laughter the best medicine?. *The American Journal of Nursing*, 98(12), 12-14.
- Pasquali, E. A. (2003). Humor: An antidote for terrorism. *Journal of Holistic Nursing*, 21(4), 398-414.
- Phakdeephassook, S. (2012). *Ekasan prakop wicha 2201 607 phasa lae watthanatham Thai. [Handout of 2201 607 The Thai Language and Culture]*. Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand. (Mimeographed) (In Thai)
- Puangdee, N. (2014). *Experiences of head nurses in using humor for tension situation management in patient unit*. Master Thesis, Faculty of Nursing, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Roth, G. L., & Vivona, B. (2010). Mirth and murder: crime scene investigation as a work context for examining humor applications. *Human Resource Development Review*, 9(4), 314-332.
- Saravisutra, A. (2012). Sue na mi : phai thammachat thi khon Thai phoeng tranak. [Tsunami: natural disaster Thais recently realized]. In Waelateh, B. (Ed.), *Chor Bu-Nga: Articles from Radio Program "Wander Human Society and Malai Salap See" 2012*, pp. 32-36, Pattani: Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. (In Thai)
- Schöpf, A. C., Martin, G. S., & Keating, M. A. (2017). Humor as a communication strategy in provider-patient communication in a chronic care setting. *Qualitative Health Research*, 27(3), 374-390.
- Sorensen, M. J. (2008). Humor as a serious strategy of nonviolent resistance to oppression. *Peace and Change*, 33(2), 167-190.
- Tanasitourachot, N. (2002). *Topic shift Devices in Thai conversation*. Master Thesis, Department of Linguistics, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Udomlaksakul, S., Intanon, T., & Suttharangsee, W. (2011). Mental health promotion of widows from the situation of unrest in the three southernmost provinces, Thailand. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 3(2), 29-40. (In Thai)

- Vivona, B. D. (2014). Humor functions within crime scene investigations: group dynamics, stress, and the negotiation of emotions. *Police Quarterly*, 17(2), 127-149.
- Wongpanarak, N. (2014). The Therapeutic relationship: application in nursing process. *Journal of the Royal Thai Army Nurses*, 15(2), 84-91. (In Thai)